

Na stičišču umetnosti in smrti

S Karmino Šilec o svetovni praiizvedbi dela sodobnega ameriškega skladatelja Jacoba Cooperja Threnos (za grlo) v izvedbi Novoglasbenega gledališča Choregie

Threnos v izvedbi Novoglasbenega gledališča Choregie Foto: DORIAN ŠILEC PETEK

Predpremierna nove produkcije Carmine Slovenice je bila 9. marca v Minoritih, svetovna premiera dela Threnos ameriškega skladatelja Jacoba Cooperja pa je napovedana za 20. marec. Projekt ste skupaj z ameriško pesnico Doro Malech razvijali štiri leta, v izvedbi vašega ansambla - Novoglasbenega gledališča Choregie. Kaj pomeni, kaj prinaša ta dolga priprava, zorenje?

"Sodelovanje s skladateljem Cooperjem sega v leto 2012, ko smo v Placebu prvič izvedli njegovo delo Stabat Mater. Istega leta smo zasnovali tudi projekt Was haben sie gegen Bauern, gnädige Frau? (Kaj imate proti kmetom, gospa?) s Cooperjevim ciklom Silver Threads. Je avtor, ki ga radi izvajamo, in vesela sem bila, da se je odločil celovečerno delo posvetiti mojemu ansamblu.

Začeli smo tako, da smo sprva Threnos zastavili kot psevdo obredno mašo – novi ritual – ob smrti živali, kot poznamo rekviem ob smrti ljudi. Snovsli smo koncept, kako vzpostaviti stičišče med umetnostjo in smrtjo. Srečevali smo se, pilili besedila, iskali glasbeni jezik, izvajali delavnice. Gre resnično za kolektivni ustvarjalni proces. Od prve verzije, ko smo jo naštudirali poleti 2017, smo iskali nianse in sedaj je delo nared za polslušalce. "

Threnos(za grlo) – za vokalne soliste in zvočno obdelavo je rekviem, nekropastoralna maša za pogubljenimi živalmi. Živalmi?

"Z delom skušamo ponuditi prostor za premislek o tem, kar se običajno skriva ali prikriva. Ideja za skladbo izhaja iz starogrške žalostinke in je svojevrstna oblika paraliturgične službe ter spominja na mašo za mrtve (živali). Zanimala nas je struktura ritualnega umora, zato se dotikamo ubijanja, ekonomije smrti. Vsi vemo, da je to ključno v ozadju vprašanja o prehranjevanju z mesom, ki že davno presega človekove potrebe po živalskih beljakovinah. Ne gre le za nujno preživetje, temveč tudi za ostanke arhaičnih žrtvovanjskih struktur.

Z idejo trikotnika človek-žival-stroj smo uvedli tudi zvočno procesiranje človeškega glasu, kar predstavlja aspekt stroja (s pomočjo digitalnih govoric) in spominja na krhkost in ranljivost človeškega/živalskega (glasu) ter na razteznost življenja, živega."

Moto predstave je sram?

"Gre bolj za zavest in spoštovanje življenja, torej za tisto drugačno razumevanje sveta in narave, ki v prvi plan postavlja pravico do življenja vseh živih bitij. Spoznavamo, da smo se odločili pogledati stran od stvari, ki nas težijo ali so težke. Živali so kot marginalizirani subjekt izhodišče, metafora. V bistvu pa vendarle gre za človeka in premislek o njem samem. Težava nas, ljudi, je v tem, da preveč vidimo in vonjamo. Vsa čutila - vonj, okus, vid in sluh - so dobra za uživanje v nekem popolnem svetu. Kadar pa svet ni popoln, postavimo na svoja čutila plašnice. Torej pogledamo stran."

Vaši 16-članski solistični ženski zasedbi se pri projektu plesno pridružuje tudi ameriška Sidra Bell Dance Company.

"Glasbeni del izvaja projektna zasedba Novoglasbenega gledališča Choregie, sestavljena za Threnos. Izvajalke imajo bogate glasbene in gledališke izkušnje, pridobljene s sodelovanji v ansamblu jKebataola!, vokalnem gledališču Carmina Slovenica, v SNG Opera Ljubljana, Operi SNG Maribor. Drugi del ekipe je mednarodno priznana butična plesna zasedba ustvarjalnih gibalnih ilustratorjev s sedežem v New Yorku. Sidra Bell Dance Company predstavlja in neguje kanon inovativnega in naprednega plesnega gledališča. S Sidro Bell sva se spoznali pred več kot desetimi leti in se od tedaj srečevali na različnih koncertih sveta, spremljali ustvarjanje druga druge. Najino prvo sodelovanje sega v leto 2016, ko je Sidra sodelovala kot svetovalka za gib pri projektu Fortuna Fauvelu ne bo par! v izvedbi Carmine Slovenice. Tokrat bosta prvič sodelovala tudi najina ansambla."

Tudi pri vašem projektu Kaj imate proti kmetom, gospa? Jacoba Cooperja, izvedenem 2013. v Cankarjevem domu, je kot pri Threnosu šlo za stik umetnosti in smrti. Cooper je zelo slaven sodoben ameriški skladatelj, z doktoratom Yala. Sta sodelovala na Radcliffu-Harvardu, kjer ste bili vabljeni umetnica?

"Ne, nisva. Sem pa na Harvardu pričela sodelovati z vizualno umetnico Young Yoo Lee, ki za Threnos ustvarja videe. Ti so narejeni na osnovi risbe z ogljem in 3D-scanov."

Threnosov lokus je grlo, mesto, kjer se oglasijo pesmi, a tudi mesto zakola, polje ranljivosti. Vznemirljive premise.

"Ena od začetnih točk je bilo grlo/glas oziroma Heglova misel, da 'vsaka žival najde svoj glas v svoji nasilni smrti'. Grlo je prostor, ki povezuje žalovalce in (ob)žalovane v skupni telesnosti, kraj izhoda zvočnosti. Grlo je metaforično žarišče govora, petja in tudi ranljivosti, zato je prostor razlikovanja med ljudmi in živalmi, med človeškim in živalskim. Previdni smo bili glede vprašanj koncepta človeškosti in živalskosti. Prevpraševali smo integrativni teoriji: prvo, ki si prizadeva vzpostaviti enakost na osnovi podobnosti živali in človeka, utemeljeni na ideji 'one so kot mi'; in drugo, ki poskuša vpisati človeškost v prostor živalskosti in promovira idejo 'mi smo kot one'. Skratka - odpirali smo prostore za kritične razmisleke o živalskosti, človeškosti in morda bi lahko kdo v tem prepoznal idejo o dekonstrukciji binarnega, torej principa, ki deli svet na človeški in živalski."

Skrb za živali kot ideologija danes, živalskost kot politična kategorija in človečnost, povezana z etiko - vse to so temeljna izhodišča vašega angažmaja tokrat?

"S Threnosom raziskujemo naše življenje, interakcije z živalmi, našo bližino in oddaljenost od njih. Vedno znova vidimo, kako značilna za celoten proces, ki mu sicer rečemo civilizacija, je segregacija. Skrivanje tistega, kar nam je postalo nadležno, stran od naših pogledov. In klavnica je spet samo metafora. Pomembno nam je bilo tudi, kako zastaviti delo, da pametno vzpostavlja možnosti za premisleke o radikalni transformaciji odnosov med ljudmi in živalmi. Da bi od gledalca/poslušalca zahtevali določeno konfrontacijo, a predvsem merilo za krepitev njegove zavesti o razvijanju kritičnega odnosa do naturalizacije nasilja nad živalmi in ljudmi. Threnos smo skušali zastaviti tako, da

se ti naši poskusi širitve meja te senzibilitete ne bi opirali zgolj na sočutje. Bali smo se, da bi elementi sočutja instrumentalizirali projekt v sredstvo politizacije. Ekonomija smrti se ne dotika le vprašanja odnosa ljudi do živali, temveč tudi odnosa ljudi do ljudi, ljudi do narave ... Skozi glasove brezpravnih živali, skozi način obravnave prepoznamo človeka - od aboriginov v Avstraliji, Jehovovih prič v sodobni Rusiji, Arguna v Čečeniji, taborišč sedanjega časa v Kakumi, Dagahaleyju, Ifu in Hagaderi (Kenija), Zaatariju (Jordanija), Yidi (Južni Sudan), Katumbi in Manshamu (Tanzanija), Pugnidu (Etiopija), Panianu (Pakistan) ...

Obkroža nas industrija poniževanja, okrutnosti in ubijanja, ki lahko tekmuje z vsem tem in tistim, česar je bil sposoben tretji rajh."

Kakšni sta geneza maše za mrtve živali in mrtve ljudi in temeljno sporočilo?

"Vse se nekako vrti okoli vprašanja življenja in nasilne, nelegitimne smrti, ki jo sodobna družba legalizira. Threnos je nastal iz nuje po spremembi človeškega odnosa do živali in posledično tudi do svoje vrste. Zanima nas etična dimenzija svetosti življenja, zato se dotikamo pomena ubijanja življenja. S tem vprašanjem se soočam v polju lastne anonimne usode, ko vidimo, da smo nadomestljivi, tudi s tistim tretjim, s tehnologijo."

Odnos človek - žival, odnos človeka do narave je temeljni odnos danes in je predmet umetniških reprezentacij od jamskih slikarij do romantičnih pejzažev. Danes smo priče ekokriticizma ...

"Da bi delovali nenasilno do živali, bi bila potrebna radikalna transformacija vseh produkcijskih procesov. Vprašanje je namreč, kdo dandanes vlada svetu - človek ali neka posthumana ekonomija, ta grozljivi stroj napredka in potrošniške blaginje. Gre za prevvaro, saj smo vsi, seveda tudi ljudje, postali žrtve tega sveta trgovine."

Avtorica libreta je ameriška pesnica Dora Malech, v slovenščino ga je prevedla Ifigenija Simonović.

"Pesnica je delo zastavila v obliki paraliturgične službe, kar prinašajo naslovi stavkov: Litanija, Premislek, Vzdržnost, Razčiščevanje, Zaklinjanje, Obžalovanje, Umik. Ti so ali vsaj zvenijo, kot bi bili del liturgičnih besedil. Threnos delno izhaja tudi iz misli Huberta Reevesa, da je 'človek najbolj nora vrsta'. Časti nevidnega Boga in zakolje vidno naravo, ne da bi se zavedal, da je ta narava nevidni Bog, ki ga časti."

Foto: Dorian ŠILEC PETEK

Kako in koliko glasba v choregie konceptu določa uprizoritvene strategije?

"Glasba narekuje gibanje prek ureditve odrskega prostora, zato je pomembno razmerje med glasbenim izrazom in prostorom, v katerem naj bi ta izraz zaživel. Pomembno je njuno harmonično razmerje. Glasbenost/muzikalčnost /zvočnost glasbe je torej prenesena v polje gledališkega.

Obkroža nas industrija poniževanja, okrutnosti in ubijanja, ki lahko tekmuje z vsem tem in tistim, česar je bil sposoben tretji rajh."

Pozornost v ustvarjanju metakompozicije, ki jo tvorijo glasba, beseda, vizualno in gib, je, da glasbeni princip vodi vse druge aspekte postavitve. Receptura predstave je odvisna od poslušalčeve predstave, ki primerja, sestavlja, diferencira in ureja ... Ta princip se pri choregie postavi na celotno predstavo, ne le na njeno glasbeno dogajanje. Celotna produkcija torej skuša slediti glasbenemu principu. Kot vsak projekt tudi Threnos odpira vprašanja, kakšna naj bo estetika - naj bo harmonično ali nasprotujoče si, naj kaj poudarja ali skriva, kaj naj moti, zavaja, preusmerja pozornost, kaj ignorirati, kaj podpirati. Človeško oko se odziva na dvoje - na svetlobo in gibanje. Vsaka lučna sprememba povzroči avtomatski psihološki odziv pri gledalcu. In ta deluje na nezavedni ravni, a deluje lahko silovito in prepričljivo. Zato je bila odgovornost do svetlobe v dramaturgiji tako zelo pomembna."

Nove okoliščine

Kakšna je usoda napovedane tiskovne konference v Mariboru z ameriški umetniki Jacobom Cooperjem, Doro Malech, Young Joo Lee in Sidro Bell? Ali bo 20. marca lahko svetovna premiera?

"Proces nastajanja dela je zaradi novih okoliščin precej zaznamovala situacija, ki jo je prinesel koronavirus. Za 20. marec načrtovana premiera je na neki način v zraku, enako tudi prisotnost umetniške ekipe."

Večer, Melita Forstnerič Hajnšek, 13.03.2020

<https://www.vecer.com/kultura/na-sticiscu-umetnosti-in-smrti-10140720>